

Белікова Н.В.,
к.е.н., доцент,
вчений секретар,

Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку
Національної академії наук України

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РОЗРОБКИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

Анотація. У статті обґрунтовано базові принципи розробки механізму проведення економічних реформ в країні та її регіонах. Узагальнено основні інструменти державної підтримки економічного розвитку регіонів країни. Запропоновано перелік основних блоків механізму реформування економіки регіонів країни.

Ключові слова: економічні реформи, механізм, економічний розвиток, стратегія, дорожня карта, моніторинг.

Постановка проблеми. Успішні результати соціально-економічних реформ, спрямованих на трансформацію моделі економіки країни та її регіонів, залежать від якості державного механізму регулювання відносин у цій сфері. Розробка такого механізму передбачає широке застосування інструментів державної політики регулювання соціально-економічного розвитку країни та її регіонів. Це зумовлене необхідністю співставлення національних та регіональних пріоритетів економічного розвитку та стратегічних цілей економічних реформ.

Стратегія державної підтримки регіонального розвитку формується на державному та регіональному рівнях, що дозволяє, з одного боку, розмежувати сфери діяльності держави у регіонах і регіональної влади, а з другого – досягнути максимального взаємозв'язку пріоритетів та інструментів економічних реформ. Основною метою державної політики регіонального розвитку в більшості країн світу є створення сприятливих

умов для розвитку кожного регіону країни та усунення диференціації їх соціально-економічного розвитку. Досягнення цієї мети забезпечується за рахунок права кожного регіону формувати власну соціально-економічну політику, що забезпечить реалізацію регіональних цілей і пріоритетів розвитку.

Таким чином, механізм реалізації економічних реформ в регіонах країни є невід'ємною частиною системи державної регіональної політики України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми управління процесом соціально-економічних реформ в країні та її регіонах представлені в науковій літературі достатньо широко. Так, в роботах О. Блокрилової [1], Є. Вишневської [2], М. Кизима [3], А. Колганова та А. Бузгаліна [4], Г. Клейнера [5], Д. Лук'яненко, В. Чужикова, М. Вожняк [6], С. Нсулі [7] та ін. висвітлені окремі аспекти стратегічного планування економічних реформ, визначення їх послідовності та планування соціально-економічних результатів реформ в майбутніх періодах.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте на даний час недостатньо повно досліджено підходи до формування ефективного механізму реалізації економічних реформ з урахуванням досвіду державної підтримки розвитку країни та її регіонів.

Мета статті полягає у обґрунтуванні базових блоків механізму реалізації економічних реформ в країні та її регіонах, а також формуванні ефективних взаємозв'язків між ними.

Рис. 1. Підсистема регіональних економічних реформ в системі державної політики регіонального розвитку [8]

Виклад основного матеріалу дослідження. З початком нового етапу реформ в Україні в 2014 р. активізувалися спроби науковців розробити ефективні проекти реформаторських заходів, реалізація яких значно покращила б стан економіки країни. При цьому, як свідчить світова практика, механізм реалізації економічних реформ є частиною механізму державної підтримки національного та регіонального розвитку.

Процес трансформації моделі економічного розвитку країни та її регіонів, поштовхом до якого виступають економічні реформи, призводить до активізації підсистеми регіональних економічних реформ (рис. 1). На базі ідентифікації проблем в функціонуванні економіки регіонів визначаються цілі реформ з урахуванням стратегій регіонального розвитку регіонів та довгострокових цільових програм, що діють в регіоні.

Підсистема інструментального забезпечення містить такі елементи, як: стратегії, програми та проекти, спрямовані на стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів країни або реформування окремих його складових, а також дорожні карти реформ.

Загальна схема розробки стратегій регіонального розвитку в рамках реалізації державної політики щодо стимулювання розвитку регіонів передбачає використання результатів моніторингу соціально-економічних показників розвитку території України, а також розробку державної політики щодо стимулювання розвитку регіонів країни (рис. 2).

Рис. 2. Реалізація механізму державної політики щодо стимулювання розвитку регіонів в рамках стратегій регіонального розвитку

Державні цільові програми розвитку регіонів країни розробляються в рамках програмно-цільового підходу, який передбачає узгодження цілей соціально-економічного розвитку регіону з ресурсами, необхідними для їх досягнення за допомогою програм. Логічна схема побудови цільової програми має вигляд: «цілі соціально-економічного розвитку – варіанти їх досягнення – заходи – необхідні ресурси». Програмно-цільовий підхід є точним та надійним, він дозволяє ранжувати цілі та заходи регіонального розвитку за визначеними критеріями пріоритетності та збільшувати ефективність розподілу та використання бюджетних коштів. До недоліків цього методу можна віднести недостатню оперативність та брак ефективних методик моніторингу виконання та ефективності державних цільових програм.

Окремим видом документів, в яких прописано стратегію та цілі регіонального розвитку та відповідних їм соціально-економічних реформ, є дорожні карти, які можуть виступати самостійним документом та додатком до нормативно-правових актів. В останньому випадку в них закріплено стратегію розвитку регіону або галузі.

Метою побудови дорожньої карти є інформаційна підтримка процесу прийняття управлінських рішень щодо розвитку об'єкту картування. Існують також специфічні цілі, до яких належать вирішення проблеми об'єкту (локальні дорожні карти) та розвиток об'єкту на інноваційній основі (міждисциплінарні дорожні карти).

На даний час в Україні не розроблене належне нормативно-правове забезпечення процесу розробки дорожніх карт для соціально-економічних об'єктів.

Алгоритм розробки дорожньої карти економічних реформ містить такі етапи:

1. Визначення проблем, які необхідно вирішити в процесі реалізації економічних реформ (проблеми мають бути відображені в дорожній карті).

2. Формування переліку стратегічних цілей реформ та відображення їх у карті.

3. Створення робочої групи.

4. Формування системи інформаційного забезпечення робочої групи.

5. Обґрунтування переліку елементів дорожньої карти (етапів економічних реформ).

6. Оцінка наявних та необхідних ресурсів за кожним елементом дорожньої карти (етапом економічних реформ).

7. Розробка карти та її графічне оформлення, створення ланцюжків та взаємозв'язків між елементами.

8. Презентація, обговорення, корегування дорожньої карти.

9. Внесення змін до програми економічних реформ, за необхідності.

Таким чином, по аналогії з процесом державного управління регіональним розвитком, базовими інструментами механізму реформування економіки регіонів країни можна визначити стратегії та програми. До них доцільно додати дорожні карти як передовий метод планування соціально-економічних процесів.

Проведений аналіз дозволяє запропонувати наступний механізм реформування економіки регіонів країни (рис. 3), який містить п'ять блоків: наукове, інструментальне, інституціональне та ресурсне забезпечення, а також моніторинг та контроль.

Механізм реформування економіки регіонів країни, представлений на рис. 3, побудований з урахуванням принципів наукового конструювання, а також положень загальної теорії систем:

- будь-який соціально-економічний процес, у тому числі й реформування економіки регіонів країни, підпорядкований певному механізму;

- механізм складається із елементів та зв'язків між ними, що забезпечують реалізацію соціально-економічного процесу;

- зв'язок між елементами механізму зазвичай спрямований в обидва боки, що свідчить про існування взаємовпливу між елементами;

- кожний з елементів пов'язаний не тільки з сусіднім елементом, але й через зворотній зв'язок з усім механізмом.

Блок запропонованого механізму «наукове забезпечення» передбачає обґрунтування ключових параметрів процесу планування та реалізації економічних реформ в країні та її регіо-

нах. Він передбачає розробку концепції реформування на базі наукових гіпотез та положень, що розкривають сутність та основні закономірності перебігу реформаторських процесів. Планування заходів в рамках кожної реформи має відбуватися на основі розрахунку їх потенційної результативності. Наукове забезпечення механізму реформування економіки регіонів країни базується на відповідних принципах.

Блок «інструментальне забезпечення» представляє собою адаптоване до потреб економічних реформ забезпечення державної підтримки регіонального розвитку, розглянуте вище. До його складу належать такі інструменти, як форсайт-прогнози розвитку економіки світу та окремих країн, стратегії, програми, дорожні карти та окремі проекти економічних реформ за визначеними напрямками.

Процес реалізації економічних реформ підкріплюється інституціональним забезпеченням, яке буде розглянуто докладно в наступному підрозділі роботи.

Фінансово-економічне забезпечення має координуватися з цілями реформування та запланованими результатами за кожною реформою.

Блок «моніторинг та контроль» передбачає розробку й провадження заходів зі стратегічного й оперативного контролю за реалізацію кожної запланованої реформи.

Застосування запропонованого механізму дозволить підвищити наукову обґрунтованість планування та реалізації реформ економіки країни та її регіонів.

Основними складовими запропонованого механізму економічних реформ є організаційна та економічна. Організаційна складова спрямована на формування ефективних адміністративних інструментів сприяння прискоренню соціально-економічного розвитку країни та її регіонів.

Економічна складова механізму містить реформи, спрямовані на зміну моделі економіки країни та/або її окремих регіонів з метою підвищення ефективності її функціонування.

Кожна з цих складових передбачає здійснення реформ за напрямками, обґрунтованими на попередніх етапах розробки механізму та програми економічних реформ.

Організаційна складова механізму передбачає здійснення таких реформ:

- реформа місцевого самоврядування;
- реформа адміністративно-територіального устрою;
- реформа системи державного регулювання регіонального розвитку;
- реформа публічної адміністрації;
- антикорупційна реформа.

Економічна складова механізму передбачає здійснення реформ:

- реформа моделі економіки країни або її окремих компонентів;
- реформа міжбюджетних відносин;
- реформа системи оподаткування.

Більшість наведених вище реформ представлена в суспільно-політичних проектах реформування економіки України 2014–2015 рр. [9–11]. Характерною рисою даних проектів є спрямованість на національний рівень та довгострокові результати окремих реформаторських заходів. Незважаючи на те що більшість реформ можна провести тільки на рівні країни, окремі їх напрями стимулюватимуть позитивну динаміку соціально-економічного розвитку країни та її регіонів.

Так, реформа системи місцевого самоврядування дозволить підвищити ефективність управління регіональним розвитком на основі децентралізації та збільшення повноважень місцевих

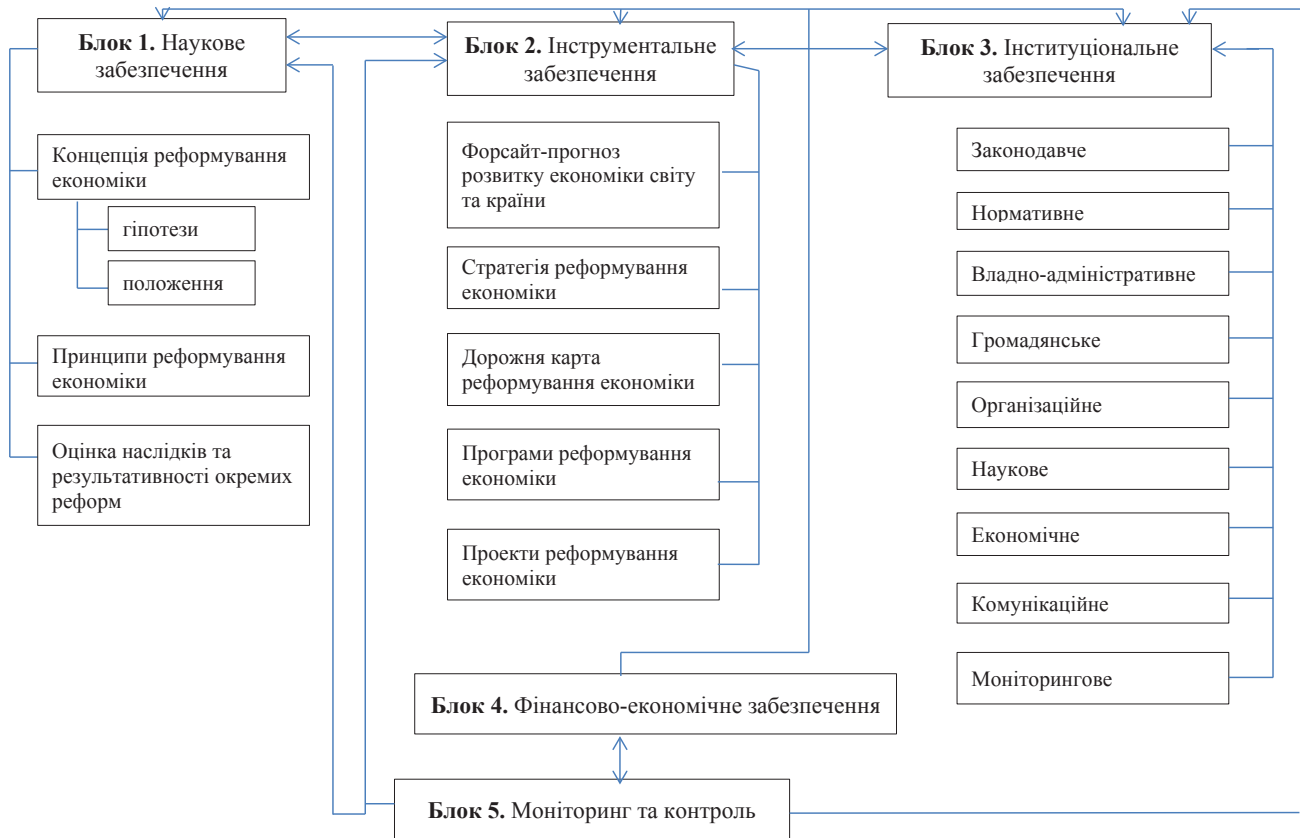

Рис. 3. Механізм реформування економіки країни та її регіонів [8]

громад. Внаслідок цього можна очікувати збільшення можливостей регіонів для саморозвитку та подолання специфічних регіональних проблем.

Як зазначено в проєкті реформ [9], головними складовими ефективного механізму місцевої влади є:

- повноваження (реформа дозволить отримати більше повноважень для місцевої адміністрації);
- ресурси (обсяг ресурсів має відповідати повноваженням);
- відповідальність (представники територіальних громад отримують можливість моніторити діяльність місцевих органів влади).

Етапами реалізації даної реформи є:

- розробка нормативно-правового забезпечення (підготовки законів, методичних рекомендацій, за необхідності внесення змін до Конституції);
- реорганізація існуючих органів місцевого управління для збільшення ефективності їх роботи;
- формування нових органів регіональної адміністрації з метою координації регіонального розвитку;
- впровадження ефективного механізму взаємодії органів державного та регіонального управління.

Механізмом реформування економіки регіонів країни передбачено, що планування реформ передбачає побудову дорожньої карти.

Адміністративно-територіальна реформа має на меті досягнути збалансованого соціально-економічного розвитку окремих територій в рамках регіону. Для цього необхідно визначити модель просторового розвитку регіону та рівень економічної диференціації між територіями (районами). Для оптимізації моделі просторового розвитку необхідно визначити наявність територій, які можуть стати точками економічного зростання на основі свого потенціалу. В процесі реалізації реформи райони регіону можуть бути укрупнені або подрібнені, якщо це буде визначено за доцільне.

Реформа системи державного управління регіональним розвитком передбачає впровадження нового механізму визначення стратегічних пріоритетів розвитку регіонів, які мають бути збалансовані з національними пріоритетами. В результаті реалізації реформ буде підвищено економічний потенціал для саморозвитку регіону. В рамках реалізації курсу на євроінтеграцію в систему державного управління регіональним розвитком доцільно поступово впроваджувати європейські принципи.

Реформа публічної адміністрації спрямована на підвищення ефективності функціонування органів державної влади та системи надання адміністративних послуг. Основними заходами реформи є укрупнення та/або реорганізація таких органів державної влади, як міністерства та державні служби.

Антикорупційна реформа спрямована на подолання корупції та усунення, а на перших етапах – зменшення її негативного впливу на економіку країни. Під час планування даної реформи постає проблема виміру корупції. Головною такою виміру корупції є висока прихованість багатьох процесів цієї сфери. Так, низький рівень офіційної реєстрації злочинів, пов'язаних із корупцією, не завжди може гарантувати її відсутність. Проблемою становить чітке законодавче визначення кожного типу корумпованої поведінки та пов'язаних із ними нюансів.

Висновки. Таким чином, загальна стратегія реалізації запропонованих реформ має паралельно-послідовний характер, а реформи державного та регіонального рівнів доповнюють одна одну, що дозволяє утворити систему реформ. Запропонований механізм реформування економіки країни та її

регіонів ґрунтується на науковому та інструментальному забезпеченні повного життєвого циклу реформи. Перспективними напрямками подальших досліджень з цієї проблематики є структуризація основних складових механізму за їх спрямованістю та результативністю.

Література:

1. Белокрылова О.С. Теория переходной экономики / О.С. Белокрылова. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2002. – 352 с.
2. Вишневская Е.Н. Экономика и модели экономических систем стран мира / Е.Н. Вишневская. – Донецк : ДонНТУ, 2010. – 302 с.
3. Кизим М.О. Формування соціально-економічного потенціалу сталого розвитку Харківської області на основі модернізації їх адміністративно-територіального устрою / [М.О. Кизим, І.М. Волик, Н.В. Белікова, В.О. Шликова, І.О. Губарева, С.В. Антоненко] // Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів. Національна доповідь за ред. акад НАН України Е.М. Лібанової, акад. НАН України М.А. Хвесика. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – С. 609–621.
4. Колганов А.И. Экономическая компаративистика / А.И. Колганов, А.В. Бузгалин. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 746 с.
5. Клейнер Г.Б. Стратегическое планирование: основы системного подхода / Г.Б. Клейнер [Электронный ресурс]. – Режим доступа : hse.ru/data/002/854/1235/Kleiner.doc.
6. Лук'яненко Д., Чужиков В., Вожняк М. та ін. Конвергенція економічних моделей Польщі та України : [монографія] / [Д. Лук'яненко, В. Чужиков, М. Г. Вожняк та ін.]. – К. : КНЕУ, 2010. – 719 с.
7. Нсули С. Скорость макроэкономической адаптации и последовательность экономических реформ: проблемы и рекомендации для полисемейкеров / [С. Нсули, М. Речед, Н. Функе] // Эковест, № 2. – 2002. – С. 366–399.
8. Белікова Н.В. Наукове забезпечення економічних реформ: теоретико-методичні аспекти : [монографія] / Н.В. Белікова. – Х. : ВД «ІНЖЕК». – 2014. – 280 с.
9. Стратегія реформ-2020 – досягнення європейських стандартів життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/31305.html>.
10. Дорожня карта реформ для Верховної Ради VIII скликання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://dl.dropboxusercontent.com/u/21472683/Dorozhnya_Karta_Reform_RPR.pdf.
11. Коаліційна угода для Верховної ради VIII скликання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://infocisist.org/wp-content/uploads/Koaliciyna_uhoda_parafovana_20.11.pdf.

Белікова Н.В. Усовершенствование механизма разработки и реализации экономических реформ

Аннотация. В статье обоснованы базовые принципы разработки механизма проведения экономических реформ в стране и ее регионах. Обобщены основные инструменты государственной поддержки экономического развития регионов страны. Предложен перечень основных блоков механизма реформирования экономики регионов страны.

Ключевые слова: экономические реформы, механизм, экономическое развитие, стратегия, дорожная карта, мониторинг.

Belikova N.V. Improvement of the mechanism of development and implementation of economic reforms

Summary. The article proved the basic principles for a mechanism of economic reforms in the country and its regions. Summarizes the main instruments of state support of economic development regions of the country. The list of basic blocks of the mechanism of reforming of economy of regions of the country have been proposed.

Keywords: economic reform, mechanism, economic development, strategy, roadmap, monitoring.